

вчинення конкретних дій, так і за змову на їх вчинення) передбачена § 46502 глави 465 "Спеціальна повітряна юрисдикція Сполучених Штатів" р. 49 "Перевезення" 33 США (карається цей злочин тюремним ув'язненням на строк від 20 і більше років, а в разі загибелі людини - смертною карою). Сам термін "повітряне піратство" означає "захоплення чи здійснення контролю за повітряним судном у межах спеціальної повітряної юрисдикції Сполучених Штатів шляхом застосування сили, насильства, погрози силою чи насильством або іншої форми залякування, учинене зі злочинним наміром" [3, 117-118].

Відповідно до проведеного порівняльно-правового аналізу злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні та США, можна зробити висновки про те, що кримінально-правові положення, які охороняють суспільні відносини у сфері забезпечення миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, по-різному розташовані в структурі системи кримінальних кодексів. Так, у КК України зазначені злочини зосереджені в окремому розділі Особливої частини кримінального закону, у США, навпаки розміщені в різних розділах і главах кримінального законодавства.

Викликає науковий інтерес наявність широкого різноманіття окремих злочинів, детальне вивчення та наукова розробка яких дасть поштовх до запровадження їх у чинному КК України. Важливим аспектом для правильної кримінально-правової кваліфікації зазначеної групи злочинів і відмежування їх від інших посягань є формування в національному кримінальному законодавстві понятійного та термінологічного апарату основних положень, які б удосконалили законодавчу мову та техніку нормативно-правових актів у сфері кримінальної відповідальності за злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

Так, у законодавстві США окремо виділено поняття "повітряне піратство", проте, піратство переважно вчиняється на морі, тому вважається недоцільним включення до предмету злочину повітряних суден" [5, 97]. Водночас слід вказати, що в сьогоднішній редакції ч. 1 ст. 446 розмежовується "морське" та "річкове" судно, у чому не вбачається практичного значення для кваліфікації, тому ми приєднуємося до пропозиції об'єднання їх у загальне поняття "водне судно".

Для приведення складу злочину, передбаченого ст. 446 КК України, у відповідність з нормами міжнародного права слід чітко визначити місце вчинення злочину - відкрите море або інша територія поза межами юрисдикції будь-якої держави, що дозволить відмежувати піратство від розбою.

Поставивши за мету вдосконалення правових положень вітчизняного кримінального законодавства щодо інституту злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, варто вивчати відповідний зарубіжний правотворчий досвід, що надасть змогу виділити всі позитивні та негативні моменти в його правовій регламентації та запропонувати положення, які було б корисно імплементувати до Кримінального кодексу України або навпаки - пересвідчитись у тому, що вітчизняний законодавець чітко виписав відповідні норми.

Література

1. Кримінальний кодекс України (із змінами та доповненнями станом на 20 вересня 2014 року). - Х.: Одиссей, 2014. - 232 с.
2. Козочкин И.Д. Уголовное право США: успехи и проблемы реформирования / И.Д. Козочкин. - С.-Пб.: Юрид. центр Пресс, 2007. - 478 с.
3. Савченко А. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку в Україні та США (на рівні Федерації): порівняльний аналіз / А. Савченко // Підприємництво, господарство і право. - 2006. - № 1. - С. 116-119.
4. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии): Сб. законодательных материалов / Под ред. И.Д. Козочкина. - М.: Зерцало, 1998. - 352 с.
5. Князькина А.К. Конвенционные преступления в уголовном праве Российской Федерации: понятие, виды, общая характеристика: монография / А.К. Князькина; под ред А.И. Чучаева. - М.: Проспект, 2010. - 160 с.
6. Броневицька О.М. Відповідність регламентації відповідальності за злочини проти миру і безпеки людства міжнародним договорам України кримінально-правового характеру / О.М. Броневицька // Форум права. - 2012. - № 1. - С. 135-141.

*Бібік І.С.,
студент магістратури
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

*Кулик Л.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та кримінології
Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 08.12.2014*

УДК 343.1

РЕАЛІЗАЦІЯ СПРОЩЕНИХ ПОРЯДКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ БЛИЖЬОГО ЗАРУБІЖЖЯ

Власова Г. П.

У статті аналізуються окремі форми спрощеного кримінального судочинства в окремих країнах ближнього зарубіжжя. Визначено актуальність запровадження таких форм у кримінальне законодавство України. Проаналізовано основні програми примирення потерпілого з обвинуваченим і визначено можливість застосування таких процедур в Україні.

Ключові слова: спрощення кримінального судочинства, прискорене провадження, потерпілий, підозрюваний, обвинувачений, підсудний.

© Г.П. Власова, 2014

В статье анализируются отдельные формы упрощенного уголовного судопроизводства в отдельных странах ближнего зарубежья. Определены актуальность внедрения таких форм в уголовное законодательство Украины. Проанализированы основные программы примирения потерпевшего с обвиняемым и определена возможность применения таких процедур в Украине.

Ключевые слова: упрощение уголовного судопроизводства, ускоренное производство, потерпевший, подозреваемый, обвиняемый, подсудимый.

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**

This article examines some simplified forms of criminal justice in some neighbouring countries. Determined the relevance of implementing such forms of criminal legislation of Ukraine. The basic program of reconciliation with the accused and the victim identified the applicability of such procedures in Ukraine.

Keywords: *simplification of criminal justice, accelerated proceedings, victim, suspect, accused, defendant.*

Однією з тенденцій розвитку кримінального судочинства на сучасному етапі є спрощення процедури судового розгляду. Вона відображена, зокрема, у Рекомендації № 6 R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 17 вересня 1987 р. “Стосовно спрощення кримінального правосуддя”. У підпункті 7 пункту А (“Судове слідство до і під час слухання справи”) зазначеного документу державам рекомендується застосовувати процедуру “угоди про визнання вини” або аналогічні їй. У таких випадках суд повинен мати можливість повністю або частково відмовитись від судового слідства [1].

Шляхом спрощення судового розгляду, у тих чи інших формах, іде низка європейських держав і країн ближнього зарубіжжя.

Правові системи країн СНД на сьогодні, безумовно, мають свої особливості, але схожим для наших держав є спільне правове минуле, а отже, стартовий процес становлення як незалежних держав також був єдиним. Нас об’єднують також і однакові проблеми у сфері кримінальної юстиції: зростання злочинності, підвищення ролі правозахисних основ у галузі кримінальної юстиції, гарантії захисту потерпілих від правопорушень, громіздкість і необґрунтована тривалість термінів судочинства, наявність судових помилок і ін. Цим пояснюється той факт, що всі без винятку країни співдружності включилися в процес гармонізації та уніфікації кожного національного законодавства й практики його застосування, зокрема застосування спрощених форм судочинства [2, 39].

Варто зазначити, що міжнародні організації закріпили основні положення спрощеного судочинства у своїх актах. Так, Міжпарламентською Асамблеєю держав-учасниць СНД 17 лютого 1996 року в Санкт-Петербурзі був прийнятий рекомендаційний законодавчий акт - Модельний Кримінально-процесуальний кодекс для держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, який закріпив основні положення щодо здійснення досудового й судового провадження в справі. Модельно-правові норми не мають прямої дії, проте вони широко й активно використовуються парламентами в їх законотворчій діяльності. Це дає державам змогу істотно економити матеріальні ресурси, застосовувати сучасну методологію в процесі правотворчості й підвищувати ефективність реформування національного законодавства, зокрема кримінального процесуального.

Цей акт також закріплює розгляд окремих справ у спрощеному порядку. Зокрема, глава 44 Кримінально-процесуального кодексу для держав-учасниць СНД визначає особливості розслідування кримінальних проступків. Під кримінальним проступком розуміється заборонене кримінальним законом діяння, з приводу якого кримінальне переслідування може здійснюватись у приватному порядку [3].

Кримінальні проступки розслідуються слідчим, дізнавачем чи прокурором. Скарга може бути подана в письмовій та усній формі. Усна скарга заноситься до протоколу

й підписується особою, яка подала скаргу, і особою, яка прийняла її: дізнавачем, слідчим, прокурором, а при поданні скарги безпосередньо до суду - суддею або секретарем судового засідання [3].

Дізнавач або орган дізнання, визнавши наявність приводу й підстави для порушення кримінальної справи, порушують кримінальну справу короткою резолюцією на основі прийнятої ними скарги. Дізнавач, дійшовши висновку, що в порушенні кримінальної справи має бути відмовлено або що скарга підлягає направленню за підсудністю або підслідністю, негайно передає скаргу разом з наявними матеріалами органу дізнання для прийняття рішення. У цьому випадку дізнавач зобов’язаний вчинити невідкладні слідчі дії по закріпленню слідів кримінального проступку: огляд місця події, вилучення й огляд предметів, виявлених при огляді місця події. Також він зобов’язаний опитати очевидців [3]. Орган дізнання, крім рішення про порушення кримінальної справи, має право: 1) відмовити в порушенні кримінальної справи; 2) передати скаргу за підслідністю чи підсудністю.

Прокурор, визнавши, що за скаргою, яка надійшла до нього, у справах, підсудним мировому суду, необхідно провести попереднє розслідування, призначає його. Таке рішення прокурор може прийняти й за повідомленням слідчого, дізнавача, органу дізнання. У цьому разі орган дізнання, дізнавач передають скаргу й усі наявні матеріали прокурору [3].

Мировий суддя, отримавши законну скаргу, оформляє порушення кримінальної справи короткою резолюцією.

Якщо слідчий, дізнавач, прокурор вважає, що доказів по справі вистачає, вона передається мировому судді, а якщо необхідно здійснити додаткові дії - їх здійснює прокурор [3].

Особливістю розгляду справ про кримінальні проступки є те, що вони розглядаються мировим судом. У разі передачі справи мировому судді він перевіряє доказову базу та призначає справу до розгляду.

Варто зазначити, що перед безпосереднім судовим засіданням або по закінченню підготовчої частини мировий суддя вживає заходів до примирення сторін. Умови мирової угоди сторін викладаються в окремому документі або протоколі судового засідання.

Важливою складовою спрощеного розгляду справи також є те, що мировий суддя має право викласти й проголосити вирок без описово-мотивувальної частини. Така норма функціонує для того, щоб пришвидшити сам процес розгляду справи.

Отже, у кодексі закріплено положення щодо здійснення спрощених процедур у кримінальному провадженні. Україна частково впровадила ці норми, але, на наш погляд, слід також закріпити положення щодо окремих суддів, які розглядають справи про вчинення кримінальних проступків. Це дасть змогу: 1) розвантажити суддів, які розглядають справи про злочини; 2) забезпечити кращу кваліфікацію суддів, оскільки останні матимуть можливість покращувати свої вміння щодо вирішення саме справ про кримінальні проступки.

Прискорений порядок розгляду кримінальних справ на досудових стадіях з березня 2007 року передбачений у КПК Республіки Білорусь. Зокрема, глава 47 цього кодексу закріплює порядок здійснення спрощеного судочинства. За наявності ознак злочинів, які не становлять великої суспільної небезпеки, менш тяжких злочинів (за які передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років), попереднє розслідування кримінальних

справ яких проводиться органами дізнання, якщо факт злочину очевидний, відомо особа, підозрювана у вчиненні злочину, і вона не заперечує своєї причетності до вчинення злочину, орган дізнання здійснює прискорене провадження [4].

Порядок прискореного провадження визначається загальними правилами, але має певні особливості. При прискореному провадженні до порушення кримінальної справи орган дізнання отримує пояснення від особи, яка вчинила злочин, очевидців та інших осіб про обставини вчиненого злочину, вимагає довідку про наявність чи відсутність судимості в особи, яка вчинила злочин, характеризуючи дані про особу та інші матеріали, що мають значення для розгляду справи в судовому засіданні.

КПК Білорусі зазначає, що не пізніше п'яти днів після проголошення вироку в кримінальній справі, розглянутому судом у порядку прискореного провадження без участі державного обвинувача, копія вироку повинна бути вручена судом прокурору, який направив кримінальну справу до суду.

КПК Республіки Молдова передбачає прискорене провадження по явних злочинах. Так, явним вважається злочин, розкритий у момент учинення, або злочин, виконавець якого відразу після скоєння переслідуються потерпілим, очевидцями або іншими особами або захоплений неподалік від місця вчинення злочину зі зброєю, інструментами або іншими предметами, що дають можливість припускати, що він є учасником злочину. При цьому злочин може бути незначним, середньої тяжкості та тяжким [5].

Строк прискореного провадження, як, втім, і строк звичайного розслідування, КПК Молдови не встановлений. Відповідно до ст. 259 КПК Молдови кримінальне переслідування провадиться в розумний строк, що встановлюється прокурором. У ході провадження по явних злочинах органом кримінального переслідування складається протокол, в якому відзначаються встановлені обставини стосовно вчиненого діяння, показання підозрюваного, якщо він погодився їх надати, і показання інших опитаних осіб [5].

Слід звернути увагу на те, що за Кримінально-процесуальним кодексом Республіки Молдова в спрощеному порядку розглядаються справи, в яких укладається угода про визнання вини. Це угода між державним обвинувачем або підсудним, який дав згоду признати свою провину в обмін на зменшення покарання. Цей документ складають у письмовій формі з обов'язковою участю адвоката у випадках, коли йдеться про нетяжкі злочини, злочини середньої тяжкості й тяжкі, якщо за вчинення діяння передбачено покарання до 15 років позбавлення волі. Серед умов укладення угоди можна виділити наявність бажання обвинуваченого або підсудного співпрацювати з правоохоронними органами, його відношення до вчиненого злочину, характер і тяжкість обвинувачення, щиросердне каяття й бажання взяти на себе відповідальність за вчинене діяння. Важливо те, що закон забороняє суду брати участь у переговорах про визнання вини. Обов'язок суду - установити добровільність укладення угоди, дотримання законодавчих вимог і наявність достатніх доказів, що підтверджують вину. Залежно від цих критеріїв суд приймає або відхиляє угоду про визнання вини. У Молдові з моменту введення цього інституту в КПК укладенням таких угод завершилися трохи більше 600 кримінальних справ, що складає 10 % від загального числа розглянутих у цей

період кримінальних справ.

Аналіз практики спрощеного досудового провадження окремих країн СНД показує, що йому властиві єдині риси, до яких можна віднести: простоту фіксації фактичних даних, оперативність, відсутність громіздких за своєю процедурою слідчих і судових дій, протокольний характер завершення провадження.

Досить цікавим є досвід Польщі щодо програми примирення потерпілого і обвинуваченого. Широко використовується в Польщі така форма спрощеного судочинства, як примирення сторін у кримінальному процесі (медіація). Медіація як інститут польського кримінального процесу є спробою досягнення добровільного порозуміння між потерпілим і обвинуваченим з метою відшкодування завданих матеріальних і моральних збитків за допомогою неупередженої, підготовленої для розв'язання конфлікту особи - медіатора. Метою посередництва є укладання угоди між сторонами кримінального провадження, змістом якої є задоволення вимог [6, 64].

Медіація в Польщі почала застосовуватись ще в 1995 році, тобто до її офіційного закріплення в кримінальному законодавстві. Сталося це в межах експериментальної програми з медіації в справах з неповнолітніми правопорушниками, яку розпочав Польський центр медіації спільно з 8 окружними судами. Тоді було проведено лише 40 медіацій. На сьогодні Польський центр медіації нараховує 450 членів і має 19 осередків по всій країні. У 2002 році на медіацію судами було передано 786 справ і 40 справ прокурорами. Однак із внесенням змін до законодавства щодо строків, необхідних на медіацію, тільки у вересні 2003 року варшавський осередок одержав 210 справ на її проведення [7, 47].

Варто звернути увагу на той факт, що медіація впроваджена в польське законодавство в 1997 році у зв'язку з прийняттям нового Кримінального кодексу, який набрав сили 1 вересня 1998 року. Однак навіть і після закріплення медіації в законодавстві в практиків не було сформовано єдиної думки щодо її застосування у зв'язку з невідповідністю законодавчих норм, зокрема щодо того, хто повинен виступати ініціатором медіації та строків її проведення. У зв'язку з цим з 1 липня 2003 року введено в дію статтю 23а Кримінально-процесуального кодексу, яка час, відведений на медіацію, не включила до загальних процесуальних строків. Причому наразі немає в законодавстві жодних обмежень на застосування медіації, якщо є доцільність у її проведенні [8, 122]. У параграфі 1 цієї статті закріплено право суду, а під час досудового слідства - прокурора за ініціативою або за згодою потерпілого чи обвинуваченого направляти справу до установи або "гідної довіри особи" з метою проведення процедури медіації між потерпілим і обвинуваченим.

У параграфі 2 статті 23а КПК Польщі встановлено вимогу щодо граничного строку процедури медіації - вона не повинна тривати довше ніж один місяць. Цей термін не враховується під час проведення досудового слідства [8, 122].

Згідно з правилом § 3 статті 23а КПК Польщі процедура медіації не може проводитись особою, щодо якої в конкретній справі виникли обставини, передбачені в статтях 40-42 КПК Польщі, якщо вона є професійним суддею, прокурором, адвокатом, юрисконсультантом, а також стажистом з однієї з цих професій, або якщо вона працює в суді, прокуратурі чи іншій установі, завданням

якої є боротьба зі злочинністю.

У параграфі 4 статті 23а КПК Польщі зазначено, що суб'єкти, які проводили медіацію, після її закінчення зобов'язані подавати звіт щодо її перебігу та результатів [8, 122].

Нині чинний КПК Польщі допускає застосування медіації в разі вчинення тих злочинів, за які передбачається покарання у вигляді позбавлення волі до 5-ти років. Однак медіація не може застосовуватись щодо організованої злочинності, учинення злочину рецидиву та тяжкого злочину. Натомість досить широко медіація повинна застосовуватись у справах, основою яких є міжособистісні конфлікти, передусім пов'язані з малими, закритими громадами. Це можуть бути також такі злочини, як: навмисні злочини, майнові злочини (крадіжки у громадян, пограбування осель), злочини, що загрожують здоров'ю, свободі людей та злочини проти працівників державних органів і служб - наприклад, в армії, поліції та пенітенціарних закладах.

За законодавством Польщі, ініціатором проведення медіації виступає зазвичай прокурор, оскільки сторони рідко знають про неї [8, 123]. У 2001 році 84 % проведених медіацій виявилися ефективними, у 2002 році їх ефективність зросла до 96 %, а за 2003 рік ефективність склала лише 71 % [7]. Тому доцільніше було б провадити застосування медіації поліцією, оскільки саме вона має перший контакт з обвинуваченими та їх сім'ями й може краще оцінити ситуацію.

Слід зазначити, що судова система Польщі дуже подібна до української. Найнижчою судовою ланкою є районний суд, який розглядає нескладні справи, за ним йдуть - окружний, апеляційний і Верховний суд. Якщо порівнювати українську й польську судові системи, то нашому районному суду відповідає польський окружний суд.

Отже, програма примирення потерпілого й обвинуваченого створює умови для виявлення почуттів, обміну інформацією та відшкодування збитків, повертаючи при цьому потерпілому від злочину почуття впевненості й відчуття контролю над ситуацією. Одночасно злочинці мають можливість побачити в потерпілих реальних людей. Вони дізнаються про наслідки свого злочину, що призводить до нового погляду на попередні стереотипи й спроби самовиправдання. Таким чином, злочинцям надається шанс конкретними діями поновити справедливість, а також, якщо будуть до цього готові, висловити розкаяння й просити вибачення [9, 98].

На жаль, Україна відстає щодо використання відновних підходів у кримінальному судочинстві, незважаючи на достатню законодавчу базу для початку впровадження програм примирення. На думку українських учених В. Трубникова та Т. Денисової, такі програми обов'язково повинні використовуватись у кримінальному правосудді, зокрема в розгляді справ щодо неповнолітніх [10, 5-6].

Отже, можемо констатувати, що спрощене досудове провадження - це об'єктивно необхідна кримінально-процесуальна форма провадження за певною категорію

справ, яка суттєво змінена за рахунок ліквідації непотрібних формальностей та зміни форм процесуальних гарантій, що здійснюється швидше й з меншими витратами в порівнянні зі звичайним досудовим провадженням.

Література

1. Относительно упрощения уголовного правосудия: Рекомендация № 6 R (87) 18 Комитета министров Совета Европы государствам-членам от 17 сентября 1987 г. - [Электронный ресурс]: http://www.uazakon.com/documents/date_5e/pg_ifwtol.htm. - п. 6 Розд. 3.
2. Мельниченко Б.Б. Зміни в кримінальному праві Польщі та Чехословаччини як наслідок політико-правових перетворень у центрально-східній Європі наприкінці XX ст. / Б.Б. Мельниченко // Митна справа. - 2011. - № 6 (78). - С. 4-9.
3. Модельный уголовный кодекс: рекомендательный законодательный акт для СНГ: принят на седьмом пленарном заседании Межпарламентской Ассамблеи государств - участников СНГ: постановление от 17.02.1996 г. № 7-5. - [Электронный ресурс]: <http://www.iacis.ru/html/?id=22&pag=31&nid=1>.
4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь от 16 июля 1999 г. № 295-З. - [Электронный ресурс]: www.levonevski.net.
5. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Молдова. Закон Республики Молдова от 14.03.2003 г. № 122-XV. С изменениями и дополнениями на 19 февраля 2007 г. - [Электронный ресурс]: www.agentura.ru.
6. Мачужак Я.В. Медіація як ефективний засіб для перевиховання та попередження злочинності серед неповнолітніх / Я.В. Мачужак, В.В. Землянська // Відновне правосуддя в Україні. - Щоквартальний бюлетень. - № 4. - 2005. - С. 63-66.
7. Elzbieta Dobiejewska. Stan mediacji w Polsce // Mediator. - 2003. - № 4. - С. 47-48.
8. Kodeks postępowania karnego. - Warszawa: Wydawnictwo C.H. BECK, 2004. - S. 122-123.
9. Зер Х. Восстановительное правосудие: новый взгляд на преступление и наказание. - М., 1998. - С. 98.
10. Денисова Т.А., Трубников В.М. Восстановительное правосудие в отношении несовершеннолетних: каким оно должно быть? // Материалы семинара "Перспективы развития идей восстановительного правосудия на Украине и опыт продвижения и организации программ восстановительного правосудия в России". - Запорожье, 2003. - С. 1-10.

*Власова Г.П.,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального процесу та
криміналістики
Національної академії прокуратури України
Надійшла до редакції: 13.12.2014*

УДК 340:321.01

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТРАНЗИТИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Матвеева Л. Г.

У статті розглядаються проблеми, пов'язані із загальним станом і формуванням правової культури транзитивного суспільства. Автор розглядає вплив правової культури суспільства на вектори демокра-

тичного розвитку держави, показує, що подолання правового нігілізму в умовах транзитивності можливо через формування нової правової культури в процесі становлення і розвитку інститутів громадянського

© Л.Г. Матвеева, 2014